

УДК 7.071.1-057.162 (477) (092)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-6>**Юлія МОСКВІЧОВА**

кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії, Вінницький державний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, Україна, 21100

ORCID: 0000-0002-1303-8951

Бібліографічний опис статті: Москвічова, Ю. (2024). Постаць Федора Якименка в українській музичній культурі першої половини ХХ століття. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 47–52, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-6>

ПОСТАЦЬ ФЕДОРА ЯКИМЕНКА В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто основні напрями творчої діяльності видатного українського композитора, піаніста, диригента й педагога першої половини ХХ століття Федора Степановича Якименка. **Мета статті** – виявити основні напрямки творчої діяльності та стилістичні ознаки музики видатного композитора. **Методологія дослідження.** Висвітлення особливостей творчого спадку митця потребує залучення біографічного методу, методів аналізу, синтезу, теоретико-музикознавчого методу тощо. **Наукова новизна** дослідження полягає в осмисленні творчості Федора Якименка через призму його композиторських пошуків і педагогічної діяльності. В статті наведено відомості про життя композитора в різні періоди, включаючи роки еміграції до Праги, а пізніше до Франції. Розкрито роль митця в організації музичної освіти українців у Празі, де він очолює музично-педагогічний відділ Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова і згуртував навколо себе видатних українських музикантів, які поєднували виконавську майстерність з ґрунтовною музикознавчою науковою підготовкою. Подано відомості про музичні твори композитора різних періодів. **Висновки.** Федір Якименко зробив значний внесок у розвиток музичної культури й освіти, створивши різноманітний і численний фортепіанний і вокальний репертуар, що став яскравою сторінкою в історії української музичної культури. Стильові особливості музичних творів Федора Якименка охарактеризовано як синтез кількох художніх напрямів, які існували в європейській музиці на межі століть – неоромантизму, імпресіонізму, символізму. Празький період характеризується зверненням до неокласичних і неофольклористичних музичних орієнтацій, широким використанням української народної пісні. В пізній період творчості елементи романтизму поєднуються зі стилістикою французької імпресіоністичної музики.

Ключові слова: Федір Якименко, стильові особливості, композиторський стиль, музична освіта.

Yuliia MOSKVICHOVA

Ph.D. in Art History, Associate Professor at the Department of musicology, instrumental training and choreography, Vinnitsa Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 32 Ostrozhskogo str., Vinnitsa, Ukraine, 21100

ORCID: 0000-0002-1303-8951

To cite this article: Moskvichova, Yu. (2024). Postat Fedora Yakymenka v ukrainskii muzychnii kulturi pershoi polovyny XX stolittia [The figure of Fedir Yakymenko in Ukrainian musical culture of the first half of the XX century]. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 47–52, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-6>

THE FIGURE OF FEDIR YAKYMENKO IN UKRAINIAN MUSICAL CULTURE OF THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

The article examines the main directions of the creative activity of the outstanding Ukrainian composer, pianist, conductor and teacher of the first half of the twentieth century, Fedir Stepanovych Yakymenko. **The purpose of the article** is to identify the main creative activity directions and musical stylistic features of the outstanding composer. **Research methodology.** Covering the peculiarities of the artist's creative heritage requires the use of the biographical method, methods of analysis, synthesis, theoretical and musicological methods, etc. **The scientific novelty** of the study lies in the comprehension of F. Yakymenko's work through the prism of his compositional searches and pedagogical activity. The article provides information about the life of F. Yakymenko in different periods, including the years of emigration to

*Prague and later to France. The role of F. Yakymenko in organizing the musical education of Ukrainians in Prague is revealed. In Prague, he became the head of the musical and pedagogical department of the Ukrainian Higher Pedagogical Institute named after M. Drahomanov. He brought together prominent Ukrainian musicians who combined performing skills with a thorough musicological scientific training. He was the author of the first textbook on harmony in Ukrainian, "Practical Course of Harmony Science", published in Prague. The article provides information about the composer's musical works. **Conclusions.** The stylistic features of F. Yakymenko's musical works are characterized as a synthesis of several artistic trends that existed in European music at the turn of the century such as neo-romanticism, impressionism, and symbolism. The Prague period is characterized by the appeal to neoclassical and neo-folkloric musical tendencies, and the widespread use of Ukrainian folk songs. In the later period of the composer's work, elements of romanticism are combined with the stylistics of French impressionist music. F. Yakymenko made a significant contribution to the national music education development. His activities as a dean and professor of the Music and Pedagogical Department, a talented piano teacher and composer who created a diverse and numerous piano and vocal repertoire are a bright page in the history of Ukrainian music pedagogy.*

Key words: Fedir Yakymenko, stylistic features, composer's style, music education.

Актуальність проблеми. Інтерес дослідників-мистецтвознавців до історії української музичної культури значно активізувався на початку XXI ст., спонукаючи музикознавців до пошуку матеріалів про життя й творчість митців минулих десятиріч, які були вилучені з національного мистецького середовища. Причиною замовчування або й забуття нерідко ставала фальсифікація історії та культури України, в результаті якої широкий пласт культурних надбань був штучно вилучений з наукового й культурного обігу. Така доля спіткала й спадщину талановитого українського композитора XX ст. Федора Степановича Якименка (1876–1945). Упродовж десятиліть цей митець був вилучений із національного культурно-мистецького життя: його ім'я замовчувалося, а твори не виконувались. Покинувши більшовицьку Росію в 1923 році, Федір Якименко здобув собі ім'я за кордоном і став відомим там більше, ніж протягом десятиріч в Україні. З настанням незалежності України музична спадщина Ф. Якименка отримала своє друге народження: його твори знову зазвучали в концертних залах, а нотні опуси почали з'являтися у нотодруках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще в кінці 90-х років XX – на початку XXI ст. з'явилась низка праць В. Шульгіної, яка вперше ввела у науковий обіг архівні документи, що висвітлювали окремі аспекти життя митця, його досягнення в музично-педагогічній і композиторській діяльності. Окремі аспекти музичної спадщини митця стали предметом досліджень науковців А. Калашникової, І. Гринчук, Т. Грищенко, О. Козачук, І. Новосядлової та ін. Мистецьку діяльність Ф. Якименка у «празький період» (1924–1926) досліджує у своїх розвідках Г. Карась. Однак

в українському музикознавстві досі не осмислена вся багатогранність і значимість творчої постаті Федора Якименка.

Мета статті – виявити основні напрямки творчої діяльності та стилістичні ознаки музики видатного українського композитора першої половини XX ст. Федора Якименка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався кінцем класико-романтичної епохи. Перші десятиліття нового століття принесли різноманітні течії та напрями художньої практики. На фоні пізнього романтизму зароджувались імпресіонізм та експресіонізм. Відомі українські композитори того часу (Л. Ревуцький, В. Косенко, В. Барвінський, С. Людкевич, Н. Нижанківський та ін.) чутливо реагували на модерні віяння, переосмислюючи їх на національному ґрунті. З-поміж інших композиторів Ф. Якименко вирізняється своїм особливим світобаченням, власною творчою манерою, яка формувалася під впливом культурних тенденцій, що панували в тогочасному середовищі (Новосядла, 2015, с. 113). Творча спадщина композитора різножанрова і налічує понад 700 творів. Він автор трьох опер «Королева Анеп», «Рада», «Фея снігів»), балету, творів для симфонічного та духового оркестрів, більше тридцяти камерно-інструментальних творів, Концерту для віолончелі з оркестром, численних камерно-вокальних творів (романси, хорові твори, хорові обробки українських народних пісень). Але провідне місце у його творчості посідає фортепіанна музика – це понад 60 опусів, серед яких фортепіанна поема «Уранія», фортепіанні цикли «Розповідь мрійливої душі», «Десять прелюдій», «Картини України», «Зоряні мрії», дві сонати та численні фортепі-

анні мініатюри: етюди, вальси, менуети, ескізи, рондо тощо.

Народився Федір Степанович Якименко 20 лютого 1876 р. в с. Піски, поблизу Харкова, в сім ї місцевого псаломщика Степана Якименка. Рідним братом Федора був на сім років молодший Яків Якименко (псевдонім Степовий). У 1886 р. музично обдарованого Федора було зараховано до Петербурзької Придворної співацької капели. Крім співу, він навчався композиції, гри на фортепіано та скрипки. В капелі доля вперше звела майбутнього композитора з М. Балакіревим. Саме він, за спогадами музиканта, був першим, хто відкрив для майбутнього митця світ фортепіанної музики. Після закінчення курсу Придворної капели, Ф. Якименко з 1895 р. працює викладачем диригентських класів, створених при ній. У цьому ж році вступає до Петербурзької консерваторії, де навчається п'ять років по класу композиції, фортепіано й органа. По завершенні консерваторії (1900 р.) він починає друкувати свої власні твори у М. Беляєва.

Ранній період (1895–1906) творчості Ф. Якименка – це період творчих пошуків, що залежали від місця перебування композитора, його культурно-мистецьких зв'язків, впливу передових поглядів того часу. Авторитетність його педагогів (М. Римський-Корсаков, А. Лядов) суттєво позначились на становленні молодого композитора. Це виявилось у тяжінні до живописності, епічного типу драматургії, використання діатоніки, цілотноності. На колористичній манері автора позначились і впливи звукописної палітри французьких імпресіоністів. Висока майстерність композитора виявляється у глибокому розкритті духовного світу людини, виявленні тонких психологічних нюансів, живописному змалюванні картин природи (Шульгіна, 2005, с. 65). В доробку композитора Якименка цих років – кілька зошитів романсів, інструментальні твори для скрипки, віолончелі, флейти, кларнета, англійського рійжа, валторни. Із симфонічних творів – «Концертна увертюра», «Лірична поема», «Скерцо». Серед фортепіанних композицій – «П'ять п'єс» (тв. 21), «П'ять прелюдій» (тв. 23), «Два фантастичні ескізи», «Сюїта» (тв. 28), «Ігри. Характеристичні п'єси», «Три ідилічні танці» та ін. У своїх симфонічних і фортепіанних творах композитор експериментує зі стилями й напрямками,

виробляючи свою власну манеру. У доробку митця є програмні твори великої та розгорнутої форми, зокрема, «Фантастична соната», поема «Уранія», «Фантастичне скерцо», «Фантазія»; фортепіанні ансамблі з програмними назвами, створені під впливом закордонних подорожей: «Весною в Альпах», «Руїни Римського форуму», «В Люксембурзькому саду», «Під склепіннями собору Паризької Богоматері» та ін. Загалом, для творчості Ф. Якименка характерні досконале володіння формою і знання композиторської техніки, витончений смак, насиченість колористичними та стилістичними знахідками (Гринчук, Грищенко, 2019, с. 39).

Протягом 1903–1906 рр. Ф. Якименко перебуває за кордоном. Спочатку в Німці, де керує церковним хором, а потім в Італії, Парижі, Женеві, тут він захоплюється французьким мистецтвом, астрологічними ідеями знаменитого письменника Каміля Фламмаріона, що позначилось на творчості композитора, особливо в жанрі фортепіанної мініатюри. На основі літературних творів письменника-астронома Ф. Якименко створив низку опусів: «Уранія», «Зоряні сни», «Сторінки химерної поезії», оркестрову симфонічну поему «Стелла». Фортепіанна поема «Уранія», написана в 1904 р. на літературний сюжет К. Фламмаріона, привертає увагу завдяки синтезу національних інтонаційних джерел і типових імпресіоністських ефектів гармонії і фактури.

Французьке мистецьке середовище помітно вплинуло на становлення композитора. Французькі імпресіоністи шукали й знаходили виражальні засоби в творчості художників – К. Моне, П. Сезанна, К. Піссаро, А. де Тулуз-Лотрека та ін. Навколишній світ у музиці імпресіонізму розкривається крізь призму тонких психологічних рефлексій, ледве вловимих відчуттів, народжених спогляданням. Окремі елементи стилю імпресіонізму отримали розвиток в композиторських школах Європи, своєрідно переплітаючись із національними традиціями. В Іспанії це – Мануель де Фалья, в Бразилії – Ейтор Вілла-Лобос, в Угорщині – Бела Барток, в Польщі – Кароль Шимановський, в Україні – Левко Ревуцький, Борис Лятошинський, Василь Барвінський, Нестор Нижанківський і Федір Якименко. Імпресіоністичні риси в музиці Ф. Якименка виявляються в панівній ролі гармонії, у вишуканості формотворення, колорис-

тичності, великій увазі до тембральності, прагненні до відтворення мінливих швидкоплинних настроїв. Програмні назви фортепіанних творів у Ф. Якименка часто мають картинно-пейзажний чи картинно-настроєвий ракурс («Капризи моря», «Мрії на березі моря», «Феєричні квіти») (Новосядла, 2015, с. 116).

У 1906 р. Якименко повертається до рідного Харкова, де викладає в музичному училищі та інституті шляхетних дівчат, дає приватні уроки. Тут відбулися перші авторські концерти, програма яких складалась виключно з власних творів, які виконував композитор. Упродовж 1907–1910 рр. Ф. Якименко пише велику кількість фортепіанних п'єс: цикли «Зоряні мрії», «Сторінки химерної поезії», «Розповіді мрійливої душі», «Фантастичну сонату», ескізи, десять прелюдів, а також п'єси для духових інструментів (валторни, гобоя, кларнета, флейти), для віолончелі та скрипки соло.

1907 р. можна вважати початком нового періоду у творчості композитора, що вирізняється широкою літературною діяльністю. У 1911–1912 рр. виходять друком статті Ф. Якименка «Ліст і Данте», «Слово і музика», «Сфера музики», «Мистецтво у світотворенні», «Життя у Мистецтві». Твори, написані автором у цей період, відображають його особистий світ, де існують внутрішні й зовнішні зв'язки між музикою та символічною літературою. Ідея синтезу мистецтв була близька Ф. Якименку. Злиття музики й філософії, музики й науки, музики й літератури сформувало художній світ композитора. Свій метод формотворення сам Ф. Якименко називав «принципом відблисків або відображень». Музичний матеріал у його творах розвивається ніби не в часі, а в просторі. Композитор оспівує красу зоряного неба, далеких планет, неземних пейзажів, шукаючи відповідні виразові засоби. Серед великих творів для оркестру цього періоду: «Лірична поема», «Легенда», «Русалка», «Поема-ноктюрн», «Балетна сюїта». Соната для скрипки і фортепіано ре мінор, тв. 32, № 1 присвячена бельгійському видатному скрипалеві Е. Ізаї.

В 1924 р. композитор переїжджає до Праги і займає посаду професора та декана музичного відділення Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова. У міжвоєнний період Прага слугувала важливим центром української еміграції, тут вирувало інтенсивне

музичне життя, що характеризувалось різноманітністю форм, тут постала ціла когорта українських митців, творчість яких мала великий резонанс у чеських мистецьких колах (О. Олесь, Є. Маланюк, О. Теліга, В. Барвінський, Ф. Стешко, М. Колесса та ін.).

Як зазначає Г. Карась, у Празі в цей час успішно працюють Український академічний хор (1921–1938), хор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, хори «Трембіта», «Українська співоча студія» та ін. (Карась, 2021, с. 25). Центром музичної освіти та концертної діяльності української еміграції в Празі став музично-педагогічний відділ Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, заснований у 1924 р. Заснування музично-педагогічного відділу мало на меті піднесення української музичної школи на світовий рівень в умовах поєднання національних традицій музичного виховання з досягненнями західноєвропейських новітніх освітніх систем (Шульгіна, 2005, с. 66). Професорсько-викладацький склад музично-педагогічного відділу за час існування змінювався. І хоч він не був численним (18 осіб), проте більшість з викладачів могли читати декілька дисциплін. Серед перших викладачів відділу в 1924 р. було запрошено проф. Ф. Якименка на кафедру теорії музики і композиції (його ж було обрано референтом, тобто керівником відділу (Карась, 2021, с. 27). Ф. Якименко поєднував викладання гармонії з навчанням студентів гри на фортепіано. Він став автором першого підручника гармонії українською мовою «Практичний курс науки гармонії», що був виданий у Празі в 1925 р. тиражем у дві тисячі примірників. Як зазначає О. Козачук (Козачук, 2015, с. 273), висока обдарованість Ф. Якименка, палкий ентузіазм, авторитет і організаторські здібності сприяли тому, що йому вдалося згуртувати педагогічний колектив, до складу якого входили видатні вчені, композитори, музикознавці. Визначний український вчений Д. Чижевський викладав курс музичної естетики, український музикознавець Ф. Стешко – курс історії світової музичної культури і української музики, композитор і піаніст Н. Нижанківський – цикл музично-теоретичних дисциплін (гармонію, контрапункт, музичну форму) і спеціальний інструмент фортепіано. Поряд з навчальною роботою академічний персонал інституту про-

водив інтенсивну науково-видавничу діяльність: лекційні курси, підручники, наукові праці професорів інституту виходили переважно в Українському видавничому фонді. У Празі Ф. Якименко активно займається концертною діяльністю, виступаючи в сольних програмах із власними творами.

Празький період був продуктивним для Ф. Якименка-композитора. Частина із творів була опублікована у міжвоєнний період у Празі, Лейпцигу, Парижі. Займаючись викладацькою діяльністю в Празі, Ф. Якименко створює композиції, що безпосередньо виражають ностальгію за Батьківщиною. Він звертається до обробки українських народних пісень. І в цілому празький період засвідчує, за визначенням Г. Карась, україноцентричність композиторської творчості митця (Карась, 2021, с. 30). Серед творів цього періоду – цикли «Шість українських поем», «Картини України», «Українська сюїта», романси на слова українських поетів, хоріві обробки народних пісень, три скрипкові твори. Композитор повертається до простоти викладу музичного матеріалу, використовуючи при цьому українську народну пісню, інші види фольклору. Характеризуючи стильові особливості творчості композитора в означений період, можна виявити, що для неї характерні: творча позиція постромантизму; зародження рис імпресіонізму; звернення до неокласичних музичних орієнтацій; започаткування неофольклористичного спрямування (Карась, 2021, с. 28). Саме у створенні фортепіанної музики найбільше та найвиразніше проявилась своєрідність творчого почерку митця. За визначенням А. Калашнікової (Калашнікова, 2020, с. 12), «рух образно-стильової еволюції його фортепіанної творчості спрямовується від ранніх зразків «космогонічного» характеру («Уранія», 1904, «Сповіді замріяної душі», 1908) до композицій з фольклорною основою («Три п'єси на українські теми», 1925, «Шість українських поем» 1920-ті р.)».

Пізній період свого життя (1927–1945 рр.) Ф. Якименко проводить у Франції. Через слабке здоров'я він здебільшого жив на Рів'єрі і Ніцці, де брав участь у концертах та благодійних вечорах. У 1932 р. Ф. Якименко став віце-директором Російської консерваторії в Парижі, професором по класу фортепіано. За останні 17 років свого життя Ф. Якименко збагатив україн-

ську музичну літературу великою кількістю нових, здебільшого інструментальних творів, в тому числі, на основі українського народного мелосу. Модернові стилі мало цікавлять композитора, у творах, написаних в останні десятиріччя життя, елементи романтизму поєднуються зі стилістикою французької імпресіоністичної музики. Основною заслугою романтичного напрямку в Україні, було його заглиблення у самотність народу, звернення до історії та фольклору, тобто український романтизм став певною формою національно-культурного відродження (Moskvichova, Y., Mozgalova, N., Shcholokova, O., & Baranovska, I., 2019, с. 310). Втілення народної образності, залучення народнопісенних джерел, Ф. Якименко майстерно поєднує з стилістикою імпресіонізму. Саме такий синтез презентують симфонічна поема «Русалка», численні фортепіанні твори («Живописний альбом. Вісім п'єс для фортепіано», цикл «Для юнацтва»). У національній тематиці написано «Українські малюнки» для духового оркестру.

У 1939 р., коли почалась Друга світова війна, і у Франції закрились нотні видавництва, для Ф. Якименка настали тяжкі часи. Як згадували колеги композитора, він був людиною скромною, смиренною, і про нього всі забули. В 1945 р. життя композитора трагічно обірвалося. Похований Ф. Якименко в Парижі на кладовищі «Бантіньоль».

Композиторська спадщина Ф. Якименка друкувалась у відомих європейських видавництвах датованих починаючи з 1899 р. Значна частина музичної спадщини знаходиться в бібліотеках Харкова, Львова, зберігається в Національній бібліотеці України імені В. Вернадського та за кордоном, деякі твори безслідно зникли, а чимало залишилися невідомими. Публікації численних фортепіанних і вокальних творів композитора двох перших десятиріч ХХ ст. довгий час не передруковувались. Багато його творів залишилось у рукописах і зберігається в особистих архівах, що чекають на своє «друге народження».

Висновки. Творчість Федора Якименка – це оригінальне переплетіння кількох художніх напрямів, які існували в європейській музиці на межі століть – неоромантизму, імпресіонізму, символізму. Українець за походженням, митець черпав свіжі ідеї в європейській куль-

турі, при цьому створивши свій внутрішній світ, який він відтворив у музичних звуках. Ф. Якименко зробив значний внесок у розвиток національної музичної освіти. Його діяльність як декана-референта та професора музично-педагогічного відділу, автора

першого підручника з гармонії українською мовою, талановитого педагога-піаніста й композитора, який створив різноманітний численний фортепіанний та вокальний репертуар є яскравою сторінкою в історії української музичної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гринчук І., Грищенко Т. Фортепіанні твори Ф. Якименка: історико-музикознавчий та виконавсько-педагогічний аспекти. Молодь і ринок № 3 (170), 2019. С. 37–42.
2. Калашнікова А. Стилєві параметри формування української фортепіанної музики малих форм першої третини ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата мистецтвознавства: 17.00.03. Суми, 2020. 23 с.
3. Карась Г. Постать Федора Якименка на тлі української міжвоєнної еміграції у Празі. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 41. Том 2. С. 24–33. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-2-4>
4. Козачук О.С. Ф.С. Якименко. Штрихи до портрету митця. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти.* 2015. Вип. 18. С. 272–276.
5. Новосядла І. Федір Якименко: портрет митця у дзеркалі епохи. Музична україністика: європейський контекст: колект. монографія; [ред.-упор. Л. Опарик]. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2015. С. 112–123.
6. Шульгіна В.Д. Нариси з історії української музичної культури. Монографія. К.: ДАКККиМ, 2005. 108с.
7. Moskvichova, Y., Mozgalova, N., Shcholokova, O., & Baranovska, I. (2019). Historical Prerequisites for the Formation, Worldview, and Aesthetics of Romanticism: Specificity of the Ukrainian Model. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 300-312. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2314>.

REFERENCES:

1. Grinchuk I., Grishenko T. (2019). Fortepianni tvori F. Yakimenka: istoriko-muzikoznavchij ta vikonavsko-pedagogichnij aspekti [Piano works by F. Yakymenko: historical, musicological and performing and pedagogical aspects]. *Molod i rinok № 3 (170)*, 37–42 [in Ukrainian].
2. Kalashnikova A. (2020). Stilovi parametri formuvannya ukrayinskoyi fortepiannoyi muziki malih form pershoji tretini XX st. [Stylistic parameters of the formation of Ukrainian piano music of small forms of the first third of the twentieth century]: *avtoref. dys. ... kand. mistectvoznavstva. 17.00.03. «Muzichne mistectvo»*. Sumy. 2020. 23 s. [in Ukrainian].
3. Karas G. (2021). Postat Fedora Yakimenka na tli ukrayinskoyi mizhvoyennoyi emigraciyi u Prazi [The figure of Fedir Yakymenko against the background of Ukrainian interwar emigration in Prague]. *Aktualni pitannya humanitarnih nauk: mizhvuzivskij zbirnik naukovih prac molodih vchenih Drogobickogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka*. Drogobich. Vip. 41. Tom 2. S. 24–33. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-2-4>
4. Kozachuk O.S. F.S. Yakymenko. (2015). Shtrihi do portretu mitcya [Strokes to the portrait of the artist]. *Naukovij chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya 14 : Teoriya i metodika misteckoyi osviti. Vip. 18. S. 272–276* [in Ukrainian].
5. Novosyadla I. (2015). Fedir Yakymenko: portret mitcya u dzerkali epohi [Fedir Yakymenko: a portrait of the artist in the mirror of the era]. *Muzichna ukrayinistika: yevropejskij kontekst: kolekt. Monografiya*. Ivano-Frankivsk: Suprun V.P. S. 112–123.
6. Shulhina V.D. (2005). Narisi z istoriyi ukrayinskoyi muzichnoyi kulturi [Essays on the history of Ukrainian musical culture]. *Monografiya*. K.: DAKKKiM. 108 s.
7. Moskvichova, Y., Mozgalova, N., Shcholokova, O., & Baranovska, I. (2019). Historical Prerequisites for the Formation, Worldview, and Aesthetics of Romanticism: Specificity of the Ukrainian Model. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(4), 300-312. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i4.2314>.